

УДК 334.72

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-2)

Володимир БАРЧУК

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет,
tamara.lozynska@pda.edu.ua
ORCID: 0009-0000-3280-5784

ЕКОСИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Соціальне підприємництво є особливим видом господарської діяльності підприємців, у межах якої товари і послуги виробляються за ринковою моделлю, але прибуток насамперед використовується для здійснення соціального впливу на суспільство. Тобто соціальні цілі домінують над цілями забезпечення прибутків власникам, що стає актуальним в умовах зростання бідності та нерівності. Дослідженню діяльності підприємств, що працюють в інтересах громадян, присвячено достатньо публікацій, кількість яких постійно зростає. Метою статті є оприлюднення результатів дослідження впливу держави на розвиток мережі підприємств, організацій та установ, які, взаємодіючи між собою, сприяють подоланню соціальної несправедливості, підвищенню якості життя, розв'язанню екологічних проблем тощо (екосистеми соціальних підприємств). Обґрунтовано, що для розвитку соціального підприємництва надзвичайно важливе значення має партнерство, до якого, крім підприємницьких структур, залучені наукові та освітні заклади, органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Встановлено, що до основних проблем державного управління розвитком соціального підприємництва можна віднести невизначеність правового статусу соціального підприємства, відсутність спеціального законодавства та критеріїв віднесення підприємств до категорії соціальних, відсутність механізму стимулювання соціального підприємництва та сучасного ринку соціальних послуг. Здійснений аналіз діяльності соціальних підприємств, внесених до спеціального каталогу, свідчить про її нестійкість і високу динамічність змін у середовищі соціального підприємництва, викликану війною. Запропоновані основні заходи поліпшення дієвості впливу держави на розвиток екосистеми соціального підприємництва, до яких віднесено: розвиток системи підготовки соціальних підприємців; розширення міжнародного співробітництва у сфері соціального підприємництва; усунення правових колізій щодо оподаткування соціальних підприємств; чітке законодавче визначення правомірності отримання прибутку благодійними та громадськими організаціями, який спрямовується на здійснення статутної діяльності.

Ключові слова: соціальне підприємство, екосистема підприємництва, державне управління, статус, прибуток, соціальна послуга.

Volodymyr Barchuk. SOCIAL ENTERPRISES ECOSYSTEM IN UKRAINE: PROBLEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Social entrepreneurship is a special type of business activity of entrepreneurs, within which goods and services are produced according to the market model, but the profit is primarily used to exert a social impact on society. That is, social goals dominate the goals of ensuring profits for owners, which becomes relevant in conditions of growing poverty and inequality. A sufficient number of publications, and their number is constantly growing, are devoted to the study of the activities of enterprises working in the interests of citizens. The purpose of the article is to publish the results of a study of the influence of the state on the development of a network of enterprises, organizations, and institutions that, interacting with each other, contribute to overcoming social injustice, improving the quality of life, solving environmental problems, etc. (social enterprise ecosystems). It is substantiated that for the development of social entrepreneurship, partnership is of utmost importance, which, in addition to business structures, involves scientific and educational institutions, state authorities and local governments. It has been established that the main problems of state management of the development of social entrepreneurship include the uncertainty of the legal status of a social enterprise, the lack of special legislation and criteria for classifying enterprises as social, the lack of a mechanism for stimulating social entrepreneurship and a modern market for social services. The analysis of the activities of social enterprises included in the special catalog indicates its instability and high dynamics of changes in the social entrepreneurship environment caused by the war. The main measures to improve the effectiveness of the state's influence on the development of the social entrepreneurship ecosystem are proposed, which include: development of a system for training social entrepreneurs; expansion of international cooperation in the field of social entrepreneurship; elimination of legal conflicts regarding the taxation of social enterprises; clear legislative definition of the legality of receiving profit by charitable and public organizations, which is directed to the implementation of statutory activities.

Key words: social enterprise, entrepreneurship ecosystem, public administration, status, profit, social service.

Постановка проблеми. Соціальне підприємництво, уже багато років відоме в країнах Європи, Америки та Азії, подібно тому, як традиційне підприємство в умовах ринку

переміщує ресурси в галузі з вищою віддачею на вкладений капітал, переміщує прибуток на досягнення різноманітних соціальних цілей. Зародження соціального підприємництва

обумовлено існуванням ринкових прогалин («фіаско ринку») та скороченням державного фінансування соціальних програм, що спонукало соціальних підприємців, небайдужих до питань справедливості, моралі та відповідальності, спрямувати свою діяльність на заміщення тих функцій, які держава перестає виконувати: надавати благодійну допомогу, вкладати кошти в соціальні проекти, працевлаштовувати вразливі категорії населення тощо [15; 19]. В Україні соціальне підприємництво ще не має усталеної практики, тому середовище соціального підприємництва (екосистема) лише починає формуватися, а державна політика по відношенню до нього є невиразною. Соціальне підприємництво, з точки зору забезпечення сталого розвитку, виглядає надзвичайно перспективною формою ведення господарської діяльності і викликає серйозний дослідницький інтерес, так само, як і питання взаємодії держави з соціальними підприємцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західній науковій літературі сутності, особливостям та ролі соціального підприємства в суспільстві присвячені сотні публікацій, у яких автори насамперед намагаються пояснити феномен цього явища. Дослідники соціального підприємництва складають блискучу плеяду науковців, теоретичні та практичні висновки яких мають надзвичайно вагомий вплив для майбутнього розвитку. Концепцію «соціального бізнесу» як нової економічної моделі запропонував М. Юнус, лауреат Нобелівської премії миру 2006 р. [21]. На думку Юнуса мета соціального бізнесу полягає не в одержанні прибутку, а у створенні соціальних благ. Засновник американської організації Ashoka Б. Дрейтон зазначає, що саме соціальне підприємництво необхідне для подолання «нової нерівності» [16]. Одне з найповніших досліджень соціального підприємництва міститься в книзі Л. Кікула і Т. С. Ліона «Understanding Social Entrepreneurship. The Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing World», де автори розглядають сутність соціального підприємництва, від опису його можливостей до створення екосистем [18]. Дж. Робінсон [19] вважає, що соціальне підприємництво є створенням комерційних структур, орієнтованих на виконання соціальної місії, або некомерційних структур, які виконують бізнес-завдання та одночасно забезпечують економічні, соціальні та екологічні завдання. Знайшли відображення в науковій літературі і питання правового забезпечення та державного стимулювання соціального

підприємництва [17]. Значна частина робіт українських дослідників присвячена саме проблемам державного управління у сфері соціального підприємництва [5; 6; 7; 14]. Проте відмітимо, що в даний час науковці зіштовхуються з рядом труднощів щодо оцінювання результатів діяльності соціальних підприємств та їх впливу на суспільні відносини через відсутність актуальної систематизованої інформації, що і спонукало до проведення дослідження.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження впливу державного управління на формування екосистеми соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Отже, виходячи з результатів монографічного аналізу та враховуючи зміст «The social business initiative» (SBI) [20], започаткованої Єврокомісією в 2011 р., соціальне підприємництво ідентифікуємо як економічну діяльність, головною метою якої є не отримання прибутку, а забезпечення позитивних соціальних змін. Взаємодіючи між собою, соціальні підприємства, а також дотичні до їхньої діяльності волонтери, благодійники, публічні та релігійні організації, наукові установи, заклади освіти та інститути влади, складають мережу, яку все частіше називають «екосистема соціального підприємництва» [2; 11]. Екосистема соціального підприємництва забезпечує підтримку соціальним ініціативам, є динамічною до соціальних потреб суспільства, надає ресурси для їх розв'язання й створює баланс між прагненням до прибутку та моральними імперативами (табл. 1).

Однак про екосистему соціального підприємництва України говорити передчасно, оскільки на сьогоднішній день спостерігається дискретний процес створення соціальних підприємств, інформація про діяльність яких є обмеженою, несистематизованою і розпорошеною. Крім того, в законодавстві України не закріплене поняття «соціальне підприємство» та не створена нормативно-правова основа для їхнього функціонування [1]. У зв'язку з цим на практиці виникає правова невизначеність щодо діяльності підприємств різних організаційно-правових форм, які однаково діють як соціальні підприємства, але політика держави по відношенню до них є неоднаковою. Так, наприклад, соціальні підприємства, що діють як товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), мають податкові пільги, якщо працевлаштовують людей з інвалідністю, а фізичні особи-підприємці таких пільг не мають. Така вибірковість свідчить про недостатність дер-

Таблиця 1

Основні складові екосистеми соціального підприємництва

Складові елементи	Характеристика складових елементів	Суспільний вплив
Соціальні підприємства	Підприємства різних організаційно-правових форм, які інвестують прибуток в соціальні проекти	Розв'язання соціальних проблем на основі реалізації бізнес-проектів
Бізнес-інкубатори	Суб'єкти господарювання, які надають на певних умовах і на певний час ресурси підприємствам, що розпочинають свою діяльність	Підтримка стартапів і допомога підприємцям-початківцям, що сприяє економічній стабілізації
Бізнес-асоціації	Неприбуткові добровільні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності, яке задовольняє інтереси своїх членів	Взаємодопомога, інформаційна підтримка, сприяння суспільній згуртованості
Донори	Суб'єкти, що надають фінансову допомогу (благодійні організації, фінансові установи, грантодавці тощо)	Забезпечення фінансування соціальних проектів в освіті, охороні здоров'я, екології, демократії, гендерної рівності тощо
Венчурні фонди	Інвестиційні ризиковані фонди, зорієнтовані на роботу з інноваційними підприємствами	Сприяння інноваційному розвитку суспільства
Інститути державної влади	Законодавчі та виконавчі органи державної влади, які забезпечують підтримку соціальному підприємництву	Розвиток інфраструктури, регулювання та фінансування в рамках концепції сталого розвитку
Органи місцевого самоврядування	Місцеві ради, що створюють умови для розвитку соціального підприємництва в територіальних громадах	Забезпечення місцевого розвитку, орієнтованого на громаду
Заклади освіти та науки	Організації, що надають освітні послуги та пропонують наукові розробки	Просвітництво, поширення знань, студентське волонтерство
Медіа	Будь-які засоби передачі, зберігання та відтворення інформації, які використовуються для її розповсюдження	Зміна суспільної свідомості, вплив на суспільну свідомість, поширення соціальної інклюзії
Партнерство	Колаборація між різними акторами	Підтримка уразливих груп населення, охорона довкілля та інші соціальні ініціативи

Джерело: систематизовано автором за [2; 11; 12]

жавної уваги до інноваційних механізмів розв'язання соціальних проблем, у той час як в багатьох зарубіжних країнах благодійна та інша соціально спрямована діяльність звільняється від оподаткування.

До основних проблем соціального підприємництва також відносять відсутність навчених кадрів і відсутність спеціальної системи їх підготовки; нестачу вільних приміщень і складнощі їх оренди; недостатність фінансового забезпечення, особливо на початку діяльності [13]. Ці причини обумовлюють фрагментарність і нестійкість системи соціального підприємництва, складнощі у створенні відповідних реєстрів чи каталогів. Останній каталог соціальних підприємств України був виданий в рамках проекту «Соціальні підприємства в Україні», який виконувався громадською організацією «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ-XXI», за фінансової підтримки Western NIS Enterprise Fund [3]. Створення каталогу ґрунтувалося на добровільному визначенні відповідного статусу підприємцями, незалежно від організаційно-правової форми підприємства,

яке встановлювалося шляхом проведення опитування за допомогою google forms. До Каталогу були включені соціальні підприємства, які відповідали основним критеріям відбору [там само]:

- сприяли працевлаштуванню вразливих груп населення (ветеранів АТО, ВПО, людей з інвалідністю, мешканців сільської місцевості тощо);
- частину чи весь прибуток від діяльності спрямовували на підтримання статутної діяльності громадської організації, благодійної організації чи благодійного фонду;
- частину чи весь прибуток виділяли на фінансування окремих видів послуг для соціально вразливих груп населення або/і підтримки соціальних, культурних чи спортивних заходів, проектів.

Таким чином, на початок 2017 р. 150 підприємств були ідентифіковані як соціальні, але з розгортанням повномасштабної війни з Росією кількість соціальних підприємств почала стрімко зростати за рахунок волонтерської та ветеранської діяльності, залучення людей з інвалідністю, жіночих ініціатив. На

жаль, отримати інформацію про їх діяльність вкрай складно, оскільки окрема реєстрація подібних підприємств не здійснюється.

Нами була проведена верифікація діяльності перших 50-ти підприємств, включених до Каталогу, яка показала, що в 2025 р. 15 з них припинили роботу або не оновили інформацію про роботу; 5 – перебувають на окупованій території і їх доля не відома; 30 – продовжують діяти як соціальні. Тобто, 60% соціальних підприємств, попри воєнні та економічні труднощі та недостатність державної підтримки, продовжують виконувати свої соціальні функції (табл. 2).

Як можна помітити з наведеного фрагменту, велика кількість соціальних підприємств була утворена після 2014 р., тобто після початку АТО, що є логічною реакцією громадянського

суспільства на зростання соціальних проблем, викликаних війною. Організаційно-правова форма цих підприємств є різноманітною, до складу 50-ти проаналізованих підприємств входить: 14 громадських організацій (ГО), 16 фізичних осіб-підприємців (ФОП), 6 приватних підприємств (ПП), 1 благодійна організація (БО), 1 організація самоорганізації населення (ОСН), 7 громадських об'єднань (ТОВ), 4 товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), 1 комунальне підприємство. Уся ця різноманітність соціальних підприємств ще лише має бути інтегрована в екосистеми, які теж будуть мати відмінності, залежно від характеру та цілей діяльності (детальніше про різні типи екосистем соціального підприємництва можна дізнатися зі статті К. Давидкової, В. Оберемчук [2]).

Таблиця 2

Фрагмент аналізу діяльності соціальних підприємств України, включених до Каталогу 2016–2027 рр.

Підприємства	Рік створення	Організаційна форма діяльності	Діяльність
1. SHEREKH: Global Ukrainian Hub Харків	2016	ГО	Діяльність відсутня
2. Авторські іграшки ручної роботи Наталії Держипільської Горлівка	2016	ФОП	В окупації
3. Адвокатське бюро «Сергеев та Партнери» Київ	2012	ПП	Статус юридичної особи в стані припинення
4. Альтернативний засіб жіночої гігієни «MeLuna» Чернівці	2010	ФОП	Сайт не активний. Дані про діяльність відсутні
5. Ательє-студія «Rannamoda»	2016	ПП	Працює
6. Білоцерківське виробниче підприємство «Весна» Українського товариства глухих Біла Церква	1935	ГО	Працює
7. Благодійна крамниця «Булавка» Черкаси	2017	ФОП	Дані про діяльність відсутні
8. Благодійна крамниця «Шафа добра» Харків	2014	ФОП	Працює
9. Благодійна крамничка «Емаус-Оселя» Львів	2002	ГО	Працює
10. Благодійна лавка цікавих речей «Добро-слоно» Київ	2014	ГО	Веб сайт не актуальний
11. Благодійний магазин «Даруй Добро» Запоріжжя	2015	ФОП	Працює
12. Благодійний магазин «Ласка» Київ	2013	ПП	Працює
13. Благодійний фонд «Терра Деї» (Terra Dei) Берегово	2003	БО	Працює
14. Відкрита багетна майстерня «Фабрика Позитивних Емоцій» Чернівці	2006	ФОП	Дані відсутні
15. Газета «Світло маяка» Маріуполь	2005	ГО	Дані відсутні
16. Громадська організація «Житомирська Асоціація науковців та бізнес-консультантів» Житомир	2005	ГО	Працює
17. Громадська організація «Майстерня мрії» Львів	2016	ГО	Працює
18. Громадська організація «Об'єднання переселенців України в м. Кам'янець-Подільський» Кам'янець-Подільський	2015	ГО	Працює

Джерело: верифіковано автором на основі аналізу офіційних сайтів підприємств

Досліджуючи партнерські відносини всередині екосистеми соціальних підприємств, можна відмітити, що ці підприємства, більшість із яких працюють у формі ФОП, здійснюють свою економічну діяльність у тісній взаємодії з громадськими, благодійними, ветеранськими організаціями, демонструючи таким чином потенціал громадянського суспільства. Поліпшується співпраця соціальних підприємств з органами місцевого самоврядування, особливо в частині забезпечення роботою ветеранів, людей з інвалідністю, ВПО. Проте держава, як важливий елемент екосистеми соціальних підприємств, поки що не створила належної нормативно-правової бази для підтримки їх діяльності. Через це середовище соціального підприємництва є нестійким, що посилюється зв'язаністю з інститутами громадянського суспільства, залежними від грантового фінансування [12, с. 29].

На сьогодні соціальні підприємства діють в межах загального законодавства про підприємство, а окремі законодавчі норми, які за своєю спрямованістю мають ознаки підтримки соціального підприємництва, розпорошені по різних законах. Це стосується, наприклад підприємницької діяльності осіб з інвалідністю [10], працевлаштування ВПО [8], діяльності ГО, яка включає підприємницький компонент [9]. Як зазначають аналітики експертної групи у галузі права, економіки та соціально-політичних наук проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні»: «Відсутність нормативного регламентування соціального підприємництва, звичайно, створює правову прогалину, обмежує можливості соціального бізнесу (у першу чергу, інвестиційні), створює колізії, розбіжності у тлумаченні цього явища, що викликає ризики спекуляції та сумлінної конкуренції» [12, с. 30]. Як нам видається, тут не йдеться про обов'язковість створення спеціального закону (хоча відповідні законопроекти вносилися на розгляд парламенту), але експертами обґрунтовується обов'язковість чіткого визначення статусу соціального підприємства шляхом виділення таких підприємств в окрему групу. Також має бути нормативно встановлена імперативність спрямованості діяльності соціальних підприємств на розв'язання суспільних проблем і захист довкілля, створення позитивних змін та імпакта, і введені обмеження на розподіл прибутку.

У даний час у різних державах застосовують різні підходи до регламентації діяльності соціальних підприємств: у деяких з них встановлена спеціальна юридична форма для

відповідної підприємницької діяльності; у деяких – законодавчо визначені види діяльності та критерії віднесення підприємств до соціальних; а в інших взагалі не існує законодавчої регламентації відповідної діяльності [4]. В Україні досі точиться дискусія щодо доцільності прийняття спеціального закону про соціальне підприємництво, але очевидним є факт розвитку цього явища, а отже очевидно є і необхідність формування державної політики підтримки соціального підприємництва, яка сприятиме залученню до соціального підприємництва більшої кількості населення, зростанню його інклюзивності та прозорості, підвищенню соціальної ефективності. До основних проблем державного управління розвитком екосистеми соціального підприємництва можна віднести:

- відсутність критеріїв віднесення підприємств до категорії соціальних;
- невизначеність правового статусу соціального підприємства;
- відсутність нормативного закріплення соціальної мети соціального підприємства, а також умов здійснення господарської діяльності та управління;
- несформованість механізму державної підтримки соціальних підприємств, зокрема в частині надання податкових преференцій;
- наявність різних підходів щодо підтримки соціальних підприємств різних організаційно-правових форм.

У напрямі розв'язання цих проблем має здійснюватися поступова трансформація нормативно-правової бази, на основі якої буде розвиватися екосистема соціального підприємства. З основними пропозиціями щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення подальшого розвитку екосистеми соціальних підприємств можна ознайомитися в дослідженні «Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз» [12]. До цих ґрунтовних, виважених і послідовних пропозицій слід зробити деякі доповнення:

- мають бути, насамперед, законодавчо надані визначення таким термінам, як «соціальне підприємство», «соціальне підприємництво», «екосистема соціального підприємства»;
- у визначеннях має бути підкреслено, що соціальне підприємництво – це, насамперед, *бізнес-модель*, яка характеризується підприємницьким і новаторським підходом до діяльності, метою якої є розв'язання *соціальних проблем* через *імпакт*;
- зважаючи на те, що Україна має зобов'язання з досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), статус соціального підприємства

Таблиця 3

Загальний підхід до вимірювання імпакта соціальних підприємств

Ресурси	Діяльність	Виробничі результати	Соціальні результати	Імпакт (соціальний вплив)
Все те, що знадобиться для досягнення соціальних наслідків (люди, обладнання, сировина, технології тощо)	Надання конкретних послуг, виробництво товарів, проведення заходів (наприклад, навчання жінок «чоловічим» професіям)	Кількісні показники виробничої діяльності (кількість послуг, клієнтів, вироблених товарів тощо)	Зафіксовані позитивні зміни в житті цільових груп (наприклад підвищення доходів у людей з інвалідністю)	Загальні віддалені зміни в суспільстві (зниження злочинності, безпритульності, жебракування тощо)

Джерело: узагальнено автором за [15; 16; 14]

також доцільно зв'язати з ЦСР, які виступають джерелом розв'язання соціальних проблем;

– оскільки йдеться про імпакт соціального підприємництва, доцільно ставити питання щодо його виміру.

У загальному вигляді вимірювання імпаکتу можна здійснювати шляхом оцінювання діяльності підприємства чи проекту за п'ятьма критеріями (табл. 3). Слід відрізнити соціальний результат від імпакта (соціального впливу), оскільки останній означає більш довгострокові, значущі для суспільства ефекти, що і обумовлює складність його виміру.

Вимірювання соціального впливу підприємства є необхідною управлінською функцією, оскільки воно забезпечує:

- можливість презентації суспільству об'єктивних показників соціальної віддачі а вкладення;
- підвищення прозорості діяльності підприємства;
- зміцнення довіри з боку стейкхолдерів;
- розширення комунікації щодо просування соціальної цінності, створюваної підприємством;
- збільшення кількості інвесторів;
- залучення до участі цільових груп;
- моніторинг і оцінювання власної діяльності;
- поліпшення якості стратегічного планування;
- прискорення формування екосистеми соціального підприємництва;

– зростання уваги з боку інститутів держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зародження соціального підприємництва стало наслідком зростання масштабів прояву неспроможностей ринку, які лише посилюються в кризових умовах. З нагромадженням ринкових провалів під час війни значення соціального підприємництва в допомозі вразливим категоріям суспільства суттєво зростає. Результати дослідження свідчать, що кількість соціальних підприємств в Україні після 2014 р. збільшується, але унаслідок відсутності нормативного визначення критеріїв віднесення підприємств до категорії соціальних, не формується їх реєстр і не здійснюється систематичний аналіз діяльності, тому важко з достатньою об'єктивністю проаналізувати розвиток екосистеми соціального підприємництва, яка ідентифікується як система партнерської взаємодії багатьох акторів, включно з державою. Крім цього, до проблем державного управління екосистемою соціального підприємництва слід також віднести: невизначеність правового статусу соціального підприємства; відсутність нормативного визначення умов здійснення господарської діяльності та управління; несформованість механізму державної підтримки соціальних підприємств тощо.

Отже, перспективними є напрями дослідження, які торкаються перелічених проблем і обґрунтування способів їх розв'язання.

Література:

1. Барчук В. О. Роль держави щодо розвитку соціальної відповідальності підприємств та соціального підприємництва. *Electronic Scientific Publication «Public Administration and National Security»*. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17351378027797.pdf> (дата звернення 02.06.2025).
2. Давидкова К. М., Оберемчук В. Ф. Аналіз екосистем соціального підприємництва у міжнародному контексті. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/52cd7c7b-8c06-467d-9231-6a4a290873f8> (дата звернення 01.06.2025).
3. Каталог соціальних підприємств України 2016–2017 рр. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 302 с.
4. Комісаренко А. Зарубіжний досвід інституалізації та розвитку соціального підприємництва. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2023. Вип. 3. С. 105–110.

5. Комісаренко А. О. Соціальне підприємництво як інструмент соціальної політики. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 151–155.
6. Луговенко Н. В., Коваленко Н. В. Соціальні підприємства як інструмент діалогу держави і суспільства. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Випуск 42. С.187–192.
7. Міхайліна Т. В, Мозгова Н. А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2022. Випуск 70. С. 48–52.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 05.03.2015 № 245-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19?lang=uk#Text> (дата звернення 04.06.2025).
9. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17?lang=uk#Text> (дата звернення 04.06.2025).
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12?lang=uk#Text> (дата звернення 04.06.2025).
11. Ревко А. М. Роль ключових стейкхолдерів у розвитку екосистеми соціального підприємництва регіонів України. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3097/3021/> (дата звернення 01.06.2025).
12. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. 2020 37 с. URL: https://eunighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення 01.06.2025).
13. Український форум благодійників – про побудову екосистеми для розвитку соціального підприємництва. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=ukrajinskyj-forum-blahodijnykiv-pro-pobudovu-eko-systemy-dlya-rozvytku-sotsialnoho-pidpryemnytstva> (дата звернення 02.06.2025).
14. Школяр М. В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. 2017. Вип. 27. № 2. С.85–89.
15. Dees J. G. The Meaning of «Social Entrepreneurship». Graduate School of Business, Stanford University: Center for Entrepreneurial Leadership Ewing Marion Kauffman Foundation and Miriam and Peter Haas. URL: <https://www.studocu.com/sv/document/stockholms-universitet/social-entreprenorskap/dees-1998-the-meaning-of-social-entrepreneurship/72070713> (дата звернення 28.05.2025).
16. Drayton B.: “Young People must have the Ability to change their Reality”. URL: <https://www.ashoka.org/en-us/story/bill-drayton-%E2%80%9CYoung-people-must-have-ability-change-their-reality%E2%80%9D> (дата звернення 28.05.2025).
17. Fostering Social Entrepreneurship: A Comparative Study of the Legal, Regulatory and Tax Issues in Brazil, Germany, India, Poland, UK and USA/ Linklaters, Schwab Foundation. 2006. 77 p. URL: http://www.weforum.org/pdf/schwabfound/Linklaters_Schwab_Report.pdf (дата звернення 28.05.2025).
18. Kickul J., Lyons T. S. Understanding Social Entrepreneurship the Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing. World second edition. URL: <https://socialchangeinnovators.com/site/templates/files/Kickul%20Lyons%20Book%20Preview%20Understanding%20social%20entrepreneurship.pdf> (дата звернення 28.05.2025).
19. Robinson J. Navigating Social and Institutional Barriers to Markets: How Social Entrepreneurs Identify and Evaluate Opportunities. URL: <https://jeffreYROBINSONPHD.com/wp-content/uploads/2017/06/Navigating-Social-and-Institutional-Robinson2006-1.pdf> (дата звернення 28.05.2025).
20. Social enterprises. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en (дата звернення 01.06.2025).
21. Yunus M. Creating a World Without Poverty: Social Business and Future Capitalism. New York, 2007. 297 p. URL: https://library.select.edu.et/index.php?p=show_detail&id=2106&keywords= (дата звернення 28.05.2025).

Дата надходження статті: 09.06.2025

Дата прийняття статті: 18.06.2025

Опубліковано: 01.10.2025